

<https://doi.org/10.30563/turklad1645238>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by

programında bu makale taranmıştır

Makale Bilgisi / Article information

Makale Türü / Article types	: Araştırma Makalesi / Research article
Geliş Tarihi / Received date	: 23.02.2025
Kabul Tarihi / Accepted date	: 18.06.2025
Yayın Tarihi / Date published	: 20.06.2025

Atıf / Citation

Biray, N. (2025). Kazak Türkçesinde “Qoy/Ėoy” Enklitiği -Kullanılış, İşlev ve Anlam Bakımından-. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRKLAD)*. 9. Cilt, 1. Sayı, 23-38.

KAZAK TÜRKÇESİNDE “QOY/ĖOY” ENKLİTİĞİ

-Kullanılış, İşlev ve Anlam Bakımından-

“Qoy/Ėoy” enclitic in Kazakh Turkic (in terms of usage, function and meaning)

Nergis BİRAY¹

Öz

Farklı çalışmalarda kuvvetlendirme edatı, enklitik, kiplik parçacığı gibi değişik terimlerle karşılanan ve son zamanlarda “parçacık” olarak adlandırılan sözcükler, tek başlarına sözlük anlamına sahip olmayan, cümle yapısı içinde sözcükler arasında ilgi kurarak sözcüğün, sözcük gruplarının veya cümlelerin anlamını açıklama, şüphe, kabul etme, alay etme, sınırlandırma, kuvvetlendirme, pekiştirme gibi ek anlamlarla tamamlamaya yarayan bağımsız unsurlar, dil bilgisi konularında olduğu kadar Türk lehçeleri arasında yapılan aktarmalarda da önemli bir yer tutmaktadır. Kazak Türkçesinde “demevlik, demeqlik şılav” terimi ile adlandırılan bu sözcükler, belirttiğimiz özellikleri sebebiyle edatlardan farklı bir grupta yer almakta, Kazak gramerlerinde de *kömekşi sözder*/yardımcı sözcükler içerisinde değerlendirilmektedir. Bu tür sözcükler, tek başlarına cümle öğesi olamaz, sözcük, sözcük grupları veya cümleye ek anlam katarlar. Duygusal anlam yanında kiplik veya enklitik işleviyle de sözcük, sözcük grubu veya cümlelerde yer alan bu dil yapıları, farklı işlevleriyle metnin anlamı içerisinde önemli bir yere sahiptirler. Kazak dil bilimcileri bu dil birliklerini anlamları yönünden ele almışlar, işlevlerine göre sınıflandırmışlardır.

Bu makalede Kazak Türkçesinde kullanılan ve yukarıda bahsedilen dil birliklerinden olan “qoy/Ėoy” sözcüklerinin işlevleri ve eklendikleri sözcük grubu ve cümleye kattıkları anlam Kazak dil bilimcilerinin görüşlerinden de hareketle ele alınmakta, Kazak Türkçesiyle yazılmış gramerler ve farklı eserlerden tarama yoluyla elde edilen örneklerden hareketle incelenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kazak Türkesi, parçacık, demeqlik şılav, enklitik, qoy/Ėoy.

¹ Prof. Dr. Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Çağdaş Türk Leheleri ve Edebiyatları Bölümü. Denizli/TÜRKİYE. El-mek: nergisb@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4168-220X>

Abstract

The words, referred to by different terms in different studies and recently discussed under the name of ‘particle’, are independent elements that do not have a dictionary meaning on their own, but serve to complement the meaning of the words, word groups or sentences with additional meanings such as explanation, doubt, acceptance, mockery, limitation, strengthening, emphasis by establishing a relationship between words within the sentence structure, and have significant importance in grammatical fields as well as in the linguistic transfers between Turkic dialects. In Kazakh Turkic, these words are referred to by the *terms demevlik and demevlik şılav* and, due to the characteristics outlined, they belong to a different category than postpositions and are classified under *kömekşi sözder* (auxiliary words) in Kazakh grammar. Such words cannot be sentence elements on their own, they provide additional meaning to individual words, phrases or sentences. In addition to conveying emotional meaning, these linguistic structures also function with modality or as enclitics within words, word groups, or sentences, holding a significant place in the overall meaning of the text through their diverse functions. Kazakh linguists have examined these linguistic units in terms of their meanings and have conducted classification studies based on their functions.

In this article, the functions of the word *qoy/ğoy*, which is among the linguistic units used in Kazakh Turkic mentioned above, as well as the meanings they add to the words, word groups, and sentences in which they appear, will be analyzed from the perspectives of Kazakh linguists and supported with examples derived through textual analysis from Kazakh grammar books and various works written in Kazakh Turkic.

Keywords: Kazakh Turkic, particle, demevlik şılav, enclitic, *qoy/ğoy*.

1. Giriş

Türkçe söz diziminde, anlamca söz dizimine katılan, cümleyi anlam bakımından etkileyen, ancak cümlelerin bir ögesi olamayan dil birlikleri vardır. Bu tür dil birlikleri genel olarak kuvvetlendirme, pekiştirme, açıklama, şüphe, alay etme, soru sorma ve vurgulama gibi işlevlerle kimi zaman sözcük gruplarının başında bazen sonunda, bazen de cümlelerin sonunda yer alarak cümlelerin öğelerini veya cümleyi vurgularlar. Korkmaz ve Ergin’in edatların içinde “kuvvetlendirme edatları” başlığında ele aldığı bu dil birlikleri bağımsızdırlar ancak ne edatlara ne zarflara benzerler.

Son yıllarda Türkiye dil biliminde de sıkça “ek (R. R. Arat), te’kid (S. Çağatay), zarf eki (Z. Önler), sona gelen edat (Y. Kocasavaş), edat, pekiştirme edatı, kuvvetlendirme edatı (S. M. Kaşgarlı, Z. Korkmaz, M. Ergin), enklitik (A. B. Ercilasun, S. B. Özönder, M. V. Nalbant, N. Biray), enklitik edatları (B. İpek), ek-edat (M. V. Nalbant), eklenti (A. B. Ercilasun), kiplik parçacıkları (H. Y. Ersoy) veya parçacık (F. Kılıç, G. Uzun)” adlarıyla ele alınan bu dil birlikleri ile ilgili terimlere kısaca değinmek bu yapıların işlevleri ve anlamlarının tespitinde yararlı olacaktır.

Redhouse Sözlüğü’nde “enklitik” terimi “Kendisinden önceki sözcükle birleşerek tek sözcük gibi okunan sözcük veya ek” şeklinde tanımlanmaktadır (1990: 313). Crystal, bu dil birliklerini “ses bilimsel olarak başka bir sözcüğe bağlı, ancak dil bilgisi bakımından bağımsız olan biçim birimler, klitik terimiyle karşılanır.” şeklinde tarif eder (1994: 57). ‘Glossary of Linguistic Terms’ adlı sözlük, “bu dil birlikleri sözlük anlamından çok dil bilgisi ile ilgili anlama sahiptirler, sözcük olmalarına rağmen söz dizimi ile ilgili anlama sahip bir biçim birimidirler fakat ses bilimsel olarak diğer bir sözcüğe bağlıdırlar” ifadeleri ile bu dil birliklerini özelliklerini de açıklayarak tanımlamaktadır. (<http://www.sil.org/linguistics/GlossaryOfLinguisticTerms/WhatIsAnEnclitic.htm> 29.12.2011).

J. Kornfilt, Türkçedeki klitiklerin fiillerden sonra geldiğini, cümle başında klitik kullanılmadığını belirterek Türkiye Türkçesindeki klitikleri beş gruba ayırır: "1. -(y)dİ, -(y)mİş yardımcı fiilleri; 2. -(y)sA, -Dİr, mİ, -mA- cümle (modal, soru, olumsuzluk) parçacıkları; 3. DA ki cümle bağlayıcıları; 4. -ki Anaforik parçacığı; 5. -(y)lA, -(y)ken, -CA, -CasInA, -leyin gibi diğerleri:" (1997: 435-441).

Enklitikleri her yönüyle ele alan Marcel Erdal, 'Clitics in Turkish' adlı eserinde ek ve sözcükten farklı yönleri bulunan klitikleri ele alır (2000: 41-48). Ona göre bu dil birlikleri ekler gibi çekimlenemezler ama bazıları daha önceden çekimlenmiş şekilde varlığını sürdürüyor olabilir. Bu tür sözcükler için "sonasığınak" terimini teklif eden Berke Vardar, enklitikleri "Vurgusu olmayan ve kendinden önceki sözcük ile birlikte bir vurgu birimi oluşturan 'öge'" olarak tanıtır. Erdal'a göre, klitikler bağımsız sözcüklerle biçim bilimsel değil, ses bilimsel bir birim teşkil ederler ve anlam taşıyıcısı varlıklardır (2002: 178).

Bu tür pekiştirme ifade eden edatlar için "Ek-edat" terimini kullanan Ahat Üstüner, bunların dört türü olduğunu (+-lA, +-A, +-çI, -dİ, +-mA, +-ok/+-ök) ve günümüz Türk lehçeleri ve ağızlarında bu dil birliklerinin sıkça kullanıldığını belirtir (2003: 214-219).

Yıldız Kocasavaş, daha çok "la" enklitiği üzerinde durur, "la"nın "hitap, şaşkınlık, kuvvetlendirme ve bunlara benzer işlevlerde sona gelen bir edat olduğunu" belirtir. "çI/çU, mu/mü, gu/gü, da/de"nin de tek şekilli birer edat olduğunu, birlikte kullanıldıkları sözcüklerin etkisiyle kalın ve ince ünlülü şekillerinin ortaya çıktığını ve birer ek gibi göründüklerini de ifade eder. (2003:2-3).

M. Vefa Nalbant, "Türkçe Enklitik Edatı LA" adlı bildirisinde 'enklitik' terimini açıklarken bu dil birliklerinin Türkçenin yazılı ilk eserlerinden itibaren anlamı kuvvetlendirdiğini, yapıcı ekleşme özelliği gösterdiğini ifade eder (2004: 2157).

Sesbilimsel açıdan bir birim oluşturabilen ve eke benzeyen, yapıbilimsel açıdan bağımsız bir sözcükle birim oluşturamayan ancak anlam taşıyan bir sözcüğe benzeyen klitikler, Erdal tarafından altı grupta tasnif edilmektedir: "1. -(y)ken: Zaman bildirir; 2. -(y)A ve -Dİr: Son takıdır; 3. -(y)mİs ve -Dİr: Epistemik parçacıklardır; 4. mİ (soru), DA, -Dİr, -(y)sA: Dikkat çekici unsurlardır; 5. -(y)İm, -sIn, -(y)İz, -sInİz: Zamir öznelendir; 6. (y)dİ+, (y)sA+: Bildirme biçimidir" (2000: 42-45).

Marcel Erdal'ın Eski Türkçe metinlerden örnekler vererek Türkçedeki bu dil birliklerini kapsamları ve kullanıldıkları yerlere göre tasnif ettiği görülür: "1. Pekiştirici, vurgulu parçacıklar (Emphatic particles): ayİ, çak, çI, aň, idi, ok, kAn, kodİ, mAt, nāň, suka; 2. Bağlayıcı veya karşıt parçacıklar (Connective or adversative particles): birok, ārsār, mA. takİ, ymā; 3. Bilgi ve öğrenmeye dayalı parçacıklar (Epistemical particles): ārinç, ārki, gU, lA, mU; 4. İstek ve iradeye dayalı parçacıklar (Volitive particles): çU/ şU, gII". Erdal'a göre "birok" ve "ymā" parçacık işlevine sahip olması yanında cümle başı bağlayıcı işleviyle de kullanılmaktadır (2004: 342-351).

Bu dil birlikleri için "eklenti" terimini öneren A. B. Ercilasun, onları "sözcükle ek arasında davranış gösteren bir parça" olarak tarif eder (2008: 40-41). Sonuna geldikleri sözcüğün ses yapısına göre ses değişikliğine uğrayabilen enklitikler, bu özellikleriyle isim çekim eklerine benzerler.

İpek "ek-edat" terimini kullanır. Ona göre enklitik edatları, "kendisinden sonra geldiği ögenin anlamını pekiştiren, kuvvetlendiren edatlardır. Bazısı ekleşmiş veya ekleşme eğiliminde olan edatlardır. Bu sebeple bunlara enklitik edatları da denilmektedir" (2009: 1200-1201)

Konuyu "kiplik parçacıkları" terimini kullanarak ele alan ve bu parçacıkların cümle içerisinde önemli bir yere sahip olup farklı işlevler yerine getirdiklerini ifade eden Ersoy, "konuşmacının ifadesini değişik açılardan tamamladıklarını, ifadeye konuşmacının duygu ve

düşüncelerine yönelik kiplik anlamlar kattıklarını ve ifadeyi kuvvetlendiren unsurlar olduklarını” belirtmektedir (2011: 45).

Kılıç, kendi sözcük sınıflarını ortaya koydukları ve çekimlenemediklerini, cümle ögesinin bir parçası niteliğini taşımadıklarını ifade ederek parçacıkların dilbilim literatüründe dört değişik anlamda kullanıldığını ve ele aldığı yapıların “kiplik parçacıkları” olduğunu belirtir (2016: 287).

Koca, klitik teriminin cümle içerisinde tek başına varlık gösteremeyen, bundan dolayı başka bir sözcüğe bağlanmak zorunda olan yapıları karşıladığını ifade eder. Bunlar vurgusuzdurlar, tek başlarına belirli bir anlamları da işlevleri de yoktur. Anlam ve işlev kazanmaları “ağırlayıcı” şeklinde adlandırılabilir sözcüklere bağlanmalarıyla mümkündür. Onlar, çekim ekleri ile işlevsel sözcükler arasında bir statüye sahiptir. Koca, klitikler kadar çeşitlilik gösteren “parçacık” terimini açıklarken onların “cümle türleri ve kip işaretleyicileri, saygı ifade eden ögeler, konu ve odak belirteçleri, hâl, doğrudan ve dolaylı anlatım ve vurgu işaretleyicileri, zaman/görünüş biçim birimleri, bağımlı/bağlı cümle bağlaçları, olumsuzluk, seslenme, gösterici ögeler, belirli ve belirsiz tanımlıklar, sınıflandırıcılar gibi yapılar” olabileceğini de vurgular. Parçacıkların klitikler ve işlevsel sözcüklerle karıştırıldığını, parçacığın edat, bağlaç, yardımcı fiil gibi herhangi bir işlevsel sözcük sınıfı içerisinde değerlendirilemeyeceğini de belirten Koca, bu yapıların semantik açıdan anlamlı/leksikal unsurlardan çok işlevsel yapılar olduklarını da ifade eder. Parçacıklar, fonolojik açıdan klitik ve eklerle ortak özelliklere sahiptir. Bağlı unsurlardır ve çoğunlukla vurguları yoktur. Onlar, işlevsel sözcüklerin içinde bir grupturlar (2018: 300-313).

2. Kazak Türkçesinde Enklitikler

“Parçacık, kiplik parçacığı, enklitik, ek-edat” terimleriyle ele alınan dil birlikleri Kazak gramerlerinin bazılarında “*kömekşi sözder/yardımcı sözcükler*” başlığı altında yer alan edatların içinde; bazı eserlerde de doğrudan ‘edat (şılav/sılav)’ların alt grubunda ‘demevlikter’ terimi ile ele alınmaktadır. “Demevlik” terimi *Qazaq Tiliniñ Adebıy Sözdigi*’nde “Demevlik: Destekleyici. Dil biliminde bir sözcüğe veya cümleye vurgu veya destekleyici anlam katan bir dil birliği. Bir tür edat. Demevlikler, atıfta bulunduklar sözcük veya cümleleri takip ederler. Sözcüklerin anlamlarını belirgenleştirir, desteklerler.” (2011) şeklinde tanımlanmaktadır. Kazak dil bilimcileri, demeovliklerin kullanımları, işlevleri, cümle içinde eklendikleri yerler ile ilgili konularda yaptıkları çalışmalarda, bu yapıların edat olup olmadıkları konusunda farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Kazak dil biliminde konunun ele alınışı ile ilgili farklı görüşleri vermek konumuz açısından faydalı olacaktır.

Kazak dil biliminde bu dil birlikleri “*semantik/anlamsal, morfolojik/yapı bilimsel ve sentaktik-funksionaldik/söz dizimsel ve işlevsel*” açılardan ele alınmıştır.

Yapıları açısından ele alındığında demeovliklerin değişmeyen ve farklı şekiller almayan yardımcı sözcükler olduğu görülmektedir. Demeovlikler sık kullanıldıkları için bazılarının eklendikleri sözcüklerin ses yapılarıyla da bağlantılı olarak fonetik varyantları olduğu (ma, me; ba, be; pa, pe, vs.) görülmektedir.

Demeovlik edatlarının kullanımını ele alan eserde, demeovlikler ses bilimsel inceleme kısmında kuruluşlarına göre “demeovlik affikster” (ma, me; ba, be; pa, pe; -şe, vs.) ve “demeovlik sözder” (ekeş, turmaq, tursın, tügil, tek, vs.) şeklinde iki grupta ele alınmaktadır. Bu dil birlikleri, cümlede üç türlü durumla bağlantılı olarak kullanılmaktadır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür: Demeovliklerin görevi, kendi eklendikleri yardımcı sözün anlamıyla, bunun sonucunda ortaya çıkan gramer anlamıyla ve vurguyla bağlantılıdır. Ayrıca, cümle ögelerinin görevi bu dil birliklerinin dil bilgisi ile ilgili anlamlarına bağlı olduğu gibi, demeovliklerin de görevi onların dil bilgisindeki görevleriyle bağlantılıdır. Onlar, eklendikleri sözcüklerin söz dizimindeki görevlerini tamamlamasalar da konuşmacının fikrini tamamlar ve açıklarlar (Mustafayeva, 2008: 9-17).

Qazaq Tiliniñ Grammatikası adlı eserde bu dil birlikleri ‘demevlikler’ adı altında yer almakta, onların sözcükleri ve cümleleri bağlamak için değil, birbirine bağlanmış sözcüklere anlam yüklemek, onların anlamlarını pekiştirmek, sınırlamak, soru ve şüphe anlamı eklemek için kullanıldıkları belirtilmektedir. Buradaki ifadelerden yola çıkarak ‘jalğavlıq/bağlama edatı’ ve ‘septevlik/son çekim edatı’lerin bağlama işlevleriyle hal eklerine, ‘demevlikler’in ise sözcük türeten eklere benzediklerini söylemek mümkündür. Kimi zaman bağlama işleviyle kullanılan deme vlikler, bazen de sözcük ve cümleler arasındaki ilişkiyi göstermek için (‘tek, calgız, -aq’ vs. gibi) kullanılırlar. Farklı anlamları olan deme vlikler bunu bir cümle bilgisi görevi olarak değil, anlam olarak yerine getirirler. Elbette onların işlevleri sözcük, sözcük grubu veya cümleye kattıkları anlam cümleler arasındaki mantık ve vurguyla ilişkilidir (QTG-I, 1967: 235).

Qazaq Tiliniñ Grammatikası’nda deme vliklerin tasnifi şu şekilde yer almaktadır: “1. ma, me; ba, be; pa, pe; -şe: Suravlıq (soru) deme vlikler; 2. da/de; ta/te; -aq, äsirese, bolsa: Küşeytöv (pekiştirme), daralav (bölme, ayırma) deme vlikleri; 3. qana/ğana, tek: Tejev (sınırlandırma) deme vlikleri; 4. tügil, tursın, turmaq, qurılım: Qarsı qoyuv (karşıt), salıstıruv (karşılaştırma) deme vlikleri; 5. -ay, -av: Köñil küyin bildiretin (ruh halini bildiren) deme vlikler; 6. qoy/goy, ekeş, -mıs: Modal’dıq (modala benzer) deme vlikler” (QTG-I, 1967: 235).

Qazaq Grammatikası’nda edat gibi kullanıldıkları, sözcüklere çeşitli gramer anlamı kattıkları ifade edilen dil birlikleri ile ilgili olarak daha farklı bir sınıflandırma yapılmaktadır: “1. ma/me, ba/be, pa/pe, -şe: Suravlıq (soru) deme vlikler; 2. -aq, -ay, -av, äsirese, da/de, ta/te: Küşeytpeli/Küşeytkiş (pekiştirme) deme vlikler; 3. qana/ğana, tek, -aq: Şektev/Tejev (sınırlandırma) deme vlikler; 4. -mıs/-mis, -av: Boljaldıq (tahmin, varsayım bildiren) deme vlikler; 5. tügil, turmaq, tursın, qurılım: Bolımsızdıq, qarsı mändi, salıstıruv (olumsuzluk, karşıt ve karşılaştırma anlamındaki) deme vlikler; 6. qoy/goy, -dı/-di, -tı/-ti: Naqtılav (kesinlik anlamındaki) deme vlikler; 7. Ekeş: Qomsınuv (şüphe, beğenmeme anlamındaki) deme vlikler” (QG, 2002: 562).

Qazaq Tili – Morfologiya adlı eserde beş grup halinde verilen “deme vlik”lerin içinde yazımızın konusu olan qoy ve goy’un içinde yer aldığı “modal’dıq deme vlik”ler bulunmamaktadır (QT-M, 1989:103–104).

Türki Tilderiniñ Salıstırmalı Grammatikası’nda sözcüklerle birlikte kullanılarak ek bir anlam veren “deme vlik”lerin başlangıçta kendilerine ait bir anlamlarının olduğu, zamanla yardımcı sözcük olarak kullanılmaya başlandıkları belirtilerek, bu dil birliklerinin çoğunun yapı ve işlev bakımından birbiriyle benzer ya da ortak oldukları da ifade edilmektedir. Nurmahanova, bu açıdan ele alındığında bu sözcüklerin ilk şekillerinin bütün Türk lehçelerinde ortak olabileceğini de belirtmektedir (1971:137–138).

Iskakov, *Qazirgi Qazaq Tili* adlı eserinde konuyu “Kömekşi Sözder/Yardımcı Sözcükler” ana başlığı altında “Şılavlar/Edatlar” alt başlığında ele alır. Edatları kendi içinde “jalğavlıqtar, septevlikter ve deme vlikter” şeklinde üç grupta ele alan Iskakov, bu dil birliklerinin daha çok konuşma dilinde kendisine bağlı olan sözcüğün anlamına çeşitli ek anlamlar eklediğini, böylece özellikle cümle içerisinde deme vliklerin işlevsel-anlamsal öneminin ortaya çıktığını belirtir. A. Baytursınulı’nın “iki sözcüğün arasını ya da iki cümlelerin arasını bağlamaya yardımcı olan sözcükler için” “deme v” terimini kullandığını ve sonraki bilimsel araştırmalarda “deme vlik”² sözcüğünün şılavın/edatın bir türünü adlandırmak için dile yerleşerek kullanıldığını da ifade eden dil bilimci, deme vliklerin kullanım alanındaki anlamlarının karmaşık olduğunu da belirtir. Yazar, 1954 tarihli *Qazirgi Qazak Tili* adlı ders kitabında deme vliklerin yedi grupta ele alındığını belirterek bunları şöyle listeler: soru (surav); yalvarma, dilek ve istek (jalınıştı tilek-qalav); işin sınırını kesinleştiren, sınırlandırma (tejev); pekiştirme (küşeytöv), seçme (talğav), ruh halini gösteren ve güvensizlik bildiren (senimsizdik),

² Bu dil birlikleri için K. Jubanov “üstevişter”, S. Amanjolov “mänsiz şılavlar” gibi terimler de kullanmış, ancak A. Baytursınulı’nın kullandığı terim Kazak dil biliminde yerleşmiştir.

alay etme (kekesin) anlamını veren demevlikler. Bu grupta makalenin konusu olan qoy/ğoy sözcüğünün içinde yer aldığı “naqtılav demevlik”lerden söz edilmemektedir.

Iskakov, R. Ämir’in 1959’da yayımlanan *Qazak Tilindegi Jalğavlıqtar* adlı eserindeki demevliklerin tasnifini de verir: suravlıq (soru) demevlikleri (ma, me, ba, be, pa, pe, -şe), küşeytöv (pekiştirme) demevlikleri, daralav (ayırt edici anlam veren) demevlikler (da, de, ta, te, -aq, äsirese, bolsa), tejev (sınırlama anlamı veren) demevlikler (ğana, qana, tek), qarsı qoyuv (zıtlık), salıstıruv (karşılaştırma anlamı veren) demevlikler (tügil, turmak, tursın, qurılım), ruh halini ifade eden demevlikler (-ay, -av), modallık demevlikler (qoy, ğoy, ekeş, -mıs).

Bütün bu bilgilerden sonra Iskakov demevlikleri, *Qazirgi Qazak Tili* adlı eserinde şu şekilde tasnif eder: suravlıq (soru: -ma, -me, -ba, -be, -pa, -pe, -şe), küşeytkiş (pekiştirme – da, de, ta, te, -aq, -av, -ay), naqtılıq (kesinlik, belirginlik: -qoy, -ğoy, -dı, -di, -ti), şektik (sınırlılık: qana, ğana, -aq), boljaldıq (tahmin: -mıs, -mis, -av), bolımsızdıq (olumsuzluk: tügil, tursın, turmaq) ve qomsınuv (şüphe, beğenmeme: ekeş) demevlikleri.

Iskakov, demevliklerin diğer edatlardan ayrılan yönlerini de üç madde halinde belirtir:

1. Kendi anlamı olan sözcüklerle bir araya geldiğinde çeşitli anlamsal tonlamalar kazanırlar.
2. Sözdizimsel bağlamda kullanılabilirliğine bağlı olarak cümlede işlevsel bir görev üstlenirler.
3. Metinde modallık anlamı vermek için aktif olarak kullanılırlar.
4. Bazı demevlikler sözcüklere – (kısa çizgi) ile birlikte eklenir: -aq, -av, -mıs (1991: 358-378).

Makalede incelenecek olan “qoy, ğoy” demevliklerinin ele alınışı hakkında Kazak gramerlerinde verilen bilgileri de şu şekilde özetlemek mümkündür:

Qazaq Tiliniñ Grammatikası’nda “qoy/ğoy” sözcükleri “modaldıq demevlikter” başlığı altında “ekeş ve -mıs” ile birlikte ele alınmaktadır (QTG-I, 1967: 235). *Qazaq Grammatikası*’nda bu sözcüklerin “-dı, -di; -tı, -ti” ile birlikte “naqtılav demevlikler” başlığı altında incelendiği görülmektedir (2002: 562). *Qazaq Tili* adlı eserde bu başlıklarda “qoy/ğoy” yer almamaktadır (1989: 103-104).

Iskakov, konuyu “naqtılıq (kesinlik bildiren, açıklayıcı) demevlikter” başlığı altında ele almakta, “-dı, -di; -tı, -ti”yi de bu grupta değerlendirmekte ve şu örnekleri de vermektedir:

Sen öziñ bir jasıq jigit ekensiñ ğoy! Odan qorqatın tük te joq. Estidik qoy. Muniñ bekeri joq. – Mınav bir ındını jarımağan şirkin ğoy, – dep küñkildesti (J. A). “Sen genç bir adamsın ki! Ondan korkacak bir şey yok. Duyduk ya. Bu boşuna değil. - Bu, ruhu olmayan iğrenç bir şeydir, diye homurdandı”.

Kesinlik anlamı ekleyen bu sözcükler, genel olarak konuşmacının fikrini doğrulamak maksadıyla kullanılmakta ve yüklemden sonra gelmektedir. Bu kullanılışıyla enklitik olmaları yanında kısmen modal sözlere de benzemektedirler. Diğer gramerlerde “modaldıq demevlik” grubunda ele alınması da bu yüzdendir.

Uzun, Karımşakova’nın makalesinde Kırgız Türkçesindeki “go” parçacığının Eski Türkçe yazıtlarda kesinleştirme anlamında kullanıldığı, *kük, gü, gu* şekillerinde olduğu ve *azu bu sabımda igid bar gu* “yoksa bu sözümde yalan var mı” ibaresinin buna örnek olarak verildiğini ifade ederek, Kırgız Türkçesinde bu parçacığın eklendiği yapıya kesinleştirme, tahmin ve şüphe anlamları kattığını söyler (2021: 97). Uzun, Kırgız Türkçesinin güney şivesinde *ku* olan bu parçacığın Gagauz Türkçesinde *ko*, Uygur Türkçesinde *gu, ku*, Özbek Türkçesinde *ku*, Karakalpak Türkçesinde *qoy, go* şekilleriyle kesinleştirme, onaylama anlamları vererek ses ve anlam bilimsel açıdan farklılıklar gösterdiğini de belirtir (2021: 97).

Abdrahmanov ve Abilgazin 2022 tarihinde yayımladıkları “Däyek Qosalqılardıñ Analitikalıq Söözgerim Jasavdağı Röli” adlı makalelerinde, K. Jubanov’un “qosalqı sözler”³ adıyla ele aldığı sözcükleri “däyek qosalqı söz”⁴ ve “ayaq qosalqı söz”⁵ şeklinde iki gruba ayırdığını, “tım, öte, qas” sözcüklerinin däyek qosalqılara, “şeyin, deyin, -aq, ğoy” gibi *septevlik*/son çekim edatı, *demevlik şılav*/ek-edat olan sözcüklerin ise “ayaq qosalqılar” grubuna girdiği bilgisini verir. Sonraki çalışmalarda bu tür sözcüklerin yalnızca sözcük sınıfları bağlamında ele alındığı, qosalqı morfemalıq qasiyetleri⁶nin dikkate alınmadığı belirtilen yazıda, K. Jubanov’un qosalqıların (yardımcı sözcük) eklenmesiyle oluşan sözcük biçimine (word form) bütün grubuyla birlikte “qosalqı söz” adını verdiğini belirten araştırmacılar, “qosalqı söztulğa”yı “jalañ söztulğa”dan ayırmanın önemini vurgularlar. Onlara göre kök sözcükler, kök tabanlar ve türemiş tabanlar “jalañ söztulğa” grubuna dahildir. Qosalqı söztulğanın (yardımcı sözcük) grubuna däyek ve ayaq qosalqı sözler girmektedir. Bunlar dört gruba ayrılır: 1. Yardımcı isimler: qası, üsti, işi, vb. 2. Yardımcı fiiller: bol-, kal-, sal-, vb. 3. Septevlik şılavlar: deyin, şeyin, göri, vb. 4. Demevlik şılavlar: -aq, -av, ğoy, vb. Eserde, demeuliklerin (ek-edat) birleştikleri sözcüklere çeşitli ek dil bilgisi anlamları eklediği, genel olarak soru, pekiştirme, sınırlayıcı, olumsuz, kip ve modal olmak üzere üç gruba ayrıldıkları bilgisi de verilmektedir. Eserde, qoy/ğoy sözcükleri, insanların ruh halini ifade eden ve modallara benzeyen modalıq demeulik qosalqı şılav sözder⁷ içerisinde yer almaktadır. Bu sözcükler, genellikle konuşmacının ana cümleye özne olarak müdahale ettiği, belirli bir düşünce veya fikri onayladığı ve desteklediğini ifade etmek için kullandığı qosalqı şılav söz⁸lerdir. Örnek: *Äytevir jaqsılıqqa qılğan niyettiñ jamandıǵı joq qoy deymiz* (ZÄĞB, 2022: 192). “Niyetin iyi olmasının hiçbir sakıncası olmadığını da söylüyoruz; - Şakiyzat qoy, janım-av? - dep qaldı Sultanmahmut (ZÄĞB, 2022: 192). “Sultanmahmut: - Şekizat ya, canım ay? deyip kaldı”.

Makalede, Kazak dilbiliminde seyrek görülen söözgeriminin (sözcük değişimi) analitik yöntemleri ve kanunları da açıklanmaya çalışılmıştır (2022: 190-193).

3. Kazak Türkçesinde kullanıldığı yer bakımından “qoy, ğoy”.

Qoy/ğoy sözcükleri, kendilerinden önce gelen sözcüğün sonundaki ünsüzün tonlu ya da tonsuz oluşuna göre şekil alır, qoy veya ğoy şeklinde kullanılırlar. Qazaq qoy, Türik qoy, jas qoy, ğalım ğoy, osı ğoy, aldñ ğoy, vs.

³ qosalqı söz: Yardımcı sözcük. Ana sözcüğe eklenerek farklı dilbilgisi anlamları katan ve tek başına kullanılmayan sözcükler. *Qosalqı sözder*/yardımcı sözcükler, ana sözcüğün anlamını tamamlayan ve cümle içinde dilbilgisi açısından bir işlevi yerine getiren sözcüklerdir. Bunlar, *kömekşi etistikter*/yardımcı fiiller, *kömekşi esimder*/yardımcı isimler, *modalıq demeulikter*/modal enklitikler, *şılav sözder*/edatlar kullanılarak oluşturulurlar. Bu tür sözcükleri “Qazaq Tiliniñ Grammatikası. 1936” adlı eserinde ilk inceleyen kişi K. Jubanov’dur.

⁴ däyek qosalqı söz: Jubanov, qosalqı sözleri iki grupta inceler. Bunlardan birincisi olan däyek qosalqı sözler, bir sözcüğün asıl anlamını açıklayan ve delil niteliği taşıyan sözler. Jubanov’un tanımında “däyek qosalqı sözler” nitelediği sözcükten önce gelmektedir. *Qap*-qara, *ap*-ädemi gibi. Ayrıca “eñ, bek, qas, tım, vs.” gibi sözcüklere de “däyek qosalqı sözler” denilmiştir. Örnek: *Ol bul tuvralı anıq ayttı, şın mäninde ol durıs adam*. “O, bu konuda açıkça konuştu, gerçek anlamda dürüst bir kişi”. *Bärimiz kelistik, rasında, bul eñ jaqsı şeşim*. “Hepimiz bunun eñ iyi çözüm olduğunda hemfikiridik”.

⁵ ayaq qosalqı söz: Jubanov’un qosalqı sözlerin ikinci grubuna verdiği addır. Niteleyeceği sözcükten veya cümleden sonra gelen ve cümleyi tamamlayan, anlamı pekiştiren dil birliklerine “ayaq qosalqı sözder” denilmektedir. Bunlardan bir grubu “*uqsama buvındar*/benzer heceler” ile “*şılavlar*/edatlar”dır. Örnek: et-met, şay-pay (uqsama buvin), tün sayın, ayttım ğoy (şılavlar: sayın, men, de, aq, ğoy, vs).

⁶ qosalqı morfemalıq qasiyetleri: *Qosalqı sözder*/yardımcı sözcükler, morfem olarak da bazı işlevleri yerine getirirler. *Kömekşi etistikter*/yardımcı fiiller (*bar, otır, jür, jatır*/kelip otır, bara jatır), *kömekşi esimder*/yardımcı isimler (üşin, jaylı, tuvralı / *Sabaq jaylı ayttı*. “Ders konusunda konuştu”), *kömekşi sözder*/yardımcı sözcükler (ğana, tek, älde / *Bul kitap ğana mağan kerek*. “Bu kitap sadece bana gerek).

⁷ modalıq demeulik qosalqı şılav sözder: Bu dil birlikleri cümledeki düşünceyi açıklığa kavuşturma, güçlendirme ve sınırlama işlevlerine sahiptir. *Ol keledi ğoy*. “O kesin geliyor” (Kesinlik). / *Sen barmaysıñ ba? “Gitmiyor musun?”* (Rica). / *Bul seniñ kitabıñ emes pe? “Bu senin kitabın değil mi? (Şüphe).*

⁸ qosalqı şılav sözder: Şılavlar, sözcükle sözcüğü, cümleyle cümleyi bağlayıp ek bir anlam katarlar. *Septevlik şılavlar*/son çekim edatları: *üşin*/için, *şıyaqtı*/gibi, *tuvralı*/hakkında; *jalğavlıq şılavlar*/bağlama edatları: *jäne*/ve, *nemes*e/veya, *biraq*/fakat; *demeulik şılavlar*/kuvvetlendirme edatları ~ enklitikler ~ parçacıklar: *ğoy, şe, da*.

İsimlerden sonra gelirler.

Eldiñ kelemej etip, yaşaşıp jürgen laqabı, ğoy. (DŞQ, 2008: 40). “Ülkenin alay ettiği, onunla yaşadığı bir lakap, **işte**”.

Ancak “qoy/ğoy”un eklendiği isimler hemen bütün örneklerde yüklem görevini üstlenen isimlerdir. Bu özelliği dolayısıyla qoy/ğoy sözcükleri her zaman cümle sonuna gelir ve anlamı kuvvetlendirir demek, yanlış olmayacaktır.

Osi ğoy alğan josparı? – İyä, osı. (ATÄ, 135). “Yaptığı plan bu mu(**dur**)? – Evet, bu”.

Ol kez ul – olja, qız – jesir zaman ğoy! (KTBM, 2014: 622). “O zamanlar oğlanlar esir, kızlar kocasız (**idi**) ya!”

Bu tür cümlelerde ğoy/qoy sözcüğünü -dır ile aktarmak mümkündür:

Talay halıq baspana etip, jan şaqırğan da osı Jetisuv, Tyan-şan ölkesi ğoy (KTBM, 2014: 625). “Burası, birçok insanın sığındığı ve mekân tuttuğu Jetisu ve Tanrı Dağları toprakları**dır**”.

Jas qoy, minin aytıp uyattamañ» (KTBM, 2014: 555). “Genç **işte**/Genç**tir**, kusurunu söyleyip utandırmayın.”

Meniñ дәреjem sizdikinen göri joğarılav ğoy (QT, 2020: 143). “Benim rütbem sizinkinden daha **üstündür**”.

Aqın – eliniñ tili ğoy, adal tuvğan ulı ğoy, bülk-bülk etken janı ğoy, janın jegen arı ğoy, ayta almay jürgen zarı ğoy. Jayınan, ardan bezbese, aqının qanday el qasterlemekşi (JA, 2023: 59). “Şair, ülkesinin dilidir, şerefle doğmuş bir oğludur, isyan etmiş bir ruhtur, ruhunu tüketmiş bir çığlıktır, dile getirilemeyecek bir inleyiştir. Basitçe ifade etmek gerekirse bir şairin itibarı yoksa hangi millet ona saygı duyar”.

Bazı örneklerde de cümlede geçen zaman ifadeleri veya zaman çağrıştıran sözcükler vasıtasıyla “idi” şeklinde de aktarılması mümkündür:

Äriyne, ol kezdegi türük halıqtarınıñ hannan basqa sayları joq qoy! (KTBM, 2014: 620). “Elbette o dönemdeki Türk halklarının kağından başka lideri yoktu ki!”

Bar eken ğoy, bar eken jaqsı adamdar! / Jaqsı joq dep aytpañdar, bätşağarlar! (Muqağaliy Maqatayev, Bar Eken Ğoy). “Varmış **işte**, varmış iyi insanlar! / İyiler yok deyip durmayın, lanet olasıcalar!”

Seniñ mektepke baruvıñ kerek qoy (KTBM, 2014: 624). “Okula **mutlaka** gitmen gerekiyor”.

Cümlelerin yüklemi olan çekimli fiillerden sonra gelir:

Qasen, sen onu öz jeriñnen qazıp aldıñ ğoy. (ertegiler.kz) “Kasen, sen onu kendi toprağından çıkardın, **öyle değil mi?**”

Kiyim kiymey, tamaq jemey adam balası tura almaydı ğoy. (QÄTS, 2011/4: 410). “İnsanoğlu giyecek ve yiyecek olmadan yaşayamaz **ki**”.

– *Masqara! Şubardıñ qusı duvadaq ilüvdiñ ornına, duvadaqtan japa şegip, qorlıq körip qalıptı ğoy!* – deydi. (QTOP, 2012: 26). “- Yüz karası! Yırtıcı kuş, direğe asılmak yerine, direğin altında eziyet görmüş(**tür**) ve aşağılanmış(**tır**)! – diyor”.

Özellikle -sa şart ekinin kullanıldığı cümlelerde kullanılmakta, “keşke” anlamını vermektedir:

Qazir demalis bolsa ğoy?! (ATÄ, 98). “Keşke şimdi tatil olsaydı?!”

Buyırıqtı şetinen bersem ğoy! (abai.kz). “**Keşke**, buyruğu sınırından verseydim!”

Men de osılay uşa alsam ğoy! (kaz-tili.kz) “**Keşke** ben de öyle uçabilsem!”

Bazen yine cümlelerin sonuna gelerek bir olayın veya durumun doğru olduğunu tasdikleyen bir anlam katar.

– *Kimnen estidiñ?* / – *Bäri ayıp jür ğoy* (KQT, 2015: 55). “– Bunu kimden duyduñ? / – Herkes konuşuyor **ki**”.

“qoy/ğoy” parçacığı vurgusuzdur.

4. Kazak Türkçesinde anlam bakımından “qoy, ğoy”.

“qoy/ğoy”⁹ sözcükleri, açıklama ve kesinlik anlamları yanında rica, istek, tuhaf bulma, hayıflanma, soru, pekiştirme, şüphe, kabullenme, kuvvetlendirme gibi anlam ayırtıları da kazanabilirler. Bu açıdan qoy/ğoy’un eklendiği cümlelerde kazandığı anlamlara bakmak yerinde olacaktır.

a. Açıklama anlamı vermek için kullanılır:

Maqsat – avır eñbekti jeñildetip, önimsiz eñbekti önimdi etpek qoy (KTBM, 2014: 167). “Amaç, zor işi kolaylaştırmak, verimsiz işi verimli hale getirmektir”.

“«Ñ» ärpinen bastalar / Bir söz joq **qoy** qazaqta”. (QTOP, 2012: 11). “Kazakçada «Ñ» harfiyle başlayan tek bir sözcük bile yok **ki**”.

– *İyä, süytiñder, tizelesip otırıñdar! Uyalatın ülken kisi joq qoy, – dep, Aqbergen de ayttı* (QTOP, 2012: 56). “Akbergen: – Evet, öyle yapın, diz çökerek oturun! Utanacak bir yetişkin yok(**tur**), dedi”.

– *İyä, maqal-mätelder ata-babamızdan qalğan mura ğoy.* (KQT, 2015: 71). “– Evet, atasözleri atalarımızdan bize kalan bir mirastır”.

Bul üydiñ qojası ölip edi, soğan jılav ayıp otır ğoy әyeli (KTBM, 2014: 555). “Bu evin aile reisi ölmüştü, karısı da **işte** onun için yas tutuyor”.

Ol ölgende meniñ hal üstinde jürgenim öziñe ayan ğoy (İsabekov, 2/33). “O ölünce benim bu şekilde yaşayacağım senin bilgin dâhilindedir”.

Onı poezdan tüsirip tastağan joq qoy, bar bolğanı basqa kupege avıstırdı (İsabekov, 2/30). “Onu trenden indirdiği falan yok **ki**, sadece başka bir kompartımana geçirdi”.

b. Kesinlik anlamı vermekte kullanılır:

Qazaq qoy. “Kazaktır”.

Toqpaqtamasan qazıq ta enbeydi ğoy jerge, - dedi Qayırbayev (QÄTS, 2011/4: 410). “Kayırbayev: - Vurmasan kazık bile yere çakılmaz **ki**, dedi”.

Erteñ kelmey-aq qoy. “Yarın gelme **ha**”.

– *Jınısıñ kim? / - Erkepin ğoy, erkepin! Jäne-dağı tävirmin...* (KQT, 2015: 81). “- Cinsiyetiniz nedir? / Erkeğim **ya**, ben bir erkeğim! / Ve ben kötü değil, iyiyim...”

⁹ Modal olarak kullanılan “qoy” sözcüğü ile enklitik olarak kullanılan “qoy/ğoy” sözcüğü arasında, kullanıldıkları yerler bakımından fark vardır. Modal olarak işlev gören “qoy” sözcüğü çoğunlukla “olmaz ki, aman, haydi, haydi bakalım” gibi anlamlar ifade etmektedir ve cümlelerin başında kullanılmaktadır. Bunu birkaç örnekle göstermek mümkündür: *Qoy, ne de bolsa, qalmayıq. Baytas, jür! – dep şaba jöneldi* (QÄTTS, 2011: 665). “Haydi bakalım, ne olursa olsun kalmayalım. Baytas, haydi! deyip aceleyle uzaklaştı”.; *-Qoy, muni men istey almay özim bir masqara bop qalarım, - dep ol da qayıp jönine jönelgen.* (QÄTTS, 2011: 665). “-Aman, bunu yapamam, rezil olurum, dedi ve arkasını dönüp evine doğru gitti”.; *Qoy, tekke turğanımız bolmas, eñbek eteyik* (QÄTTS, 2011: 665). “Haydi, boş durmak olmaz, çalışalım”.

Äyel zatı sınşıl da anğarimpaz ğoy. Ayşa üy işin közimen bir şarpıp ötkende-aq usaq-tüyekke deyin körip qalğan edi (QÄTS, 2011/4: 410). “Kadın milleti eleştiricidir de anlayışlıdır da. Ayşa evin içine şöyle bir göz gezdirmekle ufak tafek ne varsa hepsini görmüştü”.

Kinonıñ payda boluvımen teatr, televiydeniyeniñ payda boluvımen kino men radio, internettiñ payda boluvımen radio men televiydeniye joyılıp ketken joq qoy. (KQT, 2015: 8) “Sinemanın gelişi tiyatroyu, televizyonun gelişi sinema ve radyoyu, internetin gelişi de radyo ve televizyonu ortadan kaldırmamıştır”.

Sorlı qulaqtıñ jazıǵı – ölgen adamnıñ sanına jaraǵanı ğoy, odan basqa ne jazıǵı bar deseñizsi! (KTBM, 2014: 625). “Talihsiz bir kulağın suçu, ölü bir insanın acısı gibidir, bundan daha kötüsü ne olabilir ki?”

c. Bir işin veya olgunun doğruluğunu vurgulama anlamı vermek için kullanılırlar:

Bulardan adamdardıñ aqlı köp bolğan soñ, adamdar özine tiyesili dārilerdi köpten-aq tavıp alsa kerek qoy deydi (QÄTTS, 2011: 665). “İnsanların aklı onlardan daha fazla olduğu için, onlar kendileri için gerekli olan ilaçları **mutlaka** çoktan bulup da almış olmalılar, der”.

Umsınay Onıñ ras qoy qaraǵım / Sen burın tüzge üyrenip qaldıñ ğoy (QTOP, 2012: 49). “Umsınay, dediğin doğru(**dur**), gözümün nuru. / Sen önceden beri doğru olmaya alışmıştın”.

Üyiñiz iyesiz dep kim ayttı. Sabanñıñ üyi dep tüstik qoy. (QÄTTS, 2011: 665). “Eviniz sahipsiz diye kim söyledi? Saban’ın evi diye gelmiştik **ya**”.

Suluqlıq jeke adamnıñ ğana menşigi emes dedim ğoy (İsabekov, 2/88). “Güzelliğin sadece tek bir bireyin malı olmadığını söylemiştim **ya**”.

d. Cevap istemeyen sorularla anlamı güçlendirir:

Qasen, sen onu öz jeriñnen qazıp aldıñ ğoy (ertegiler.kz). “Kasen, sen onu kendi toprağından çıkardın, **değil mi?/çıkarmadın mı?**” (çıkardın).

Kördiñ ğoy sen de şın jāne jalğan arasın, Zamannıñ minav tozıǵı menen ozıǵın. (anatili.kazgazeta.kz). “Gördün **değil mi**, sen de hakikat ile yalanın farkını, Zamanın bu eskiliği ile geçip gidişini”. (gördün).

Qoǵam bolıp jazdıq qoy ayamay, atpañdar dep? (massaget.kz). “Toplum olarak “kıymayın, vurmayın” diye yazdık **değil mi?**” (yazdık).

— *Bala kezde bārimiz de kündelik jazdıq qoy?* (massaget.kz). “Hepimiz çocukluğumuzda günlük tutmuşuzdur, **değil mi?**” (tuttuk).

Ayttım ğoy, Beysenniñ üyinde tursañ, kütimiñ jaman bolmaydı. (QÄTS, 2011/4: 410). “Sana Beysen’in evinde kalırsan bakımının kötü olmayacağını söylemiştim **ya/öyle değil mi**”. (söyledim).

e. Şüpheyile karışık soru ifade eder:

Japal (esin jiynap). E- e, qorıqtı ğoy deymisiñ, tapqan ekensiñ... qorqaǵıñdı. Eñlik (külip, mazaqtap). E, mına tastı quşaqtap jatqanıñ ne, tasbaqaday tarbiyıp? (KTBM, 2014: 249). “Japal (aklı başına gelip) – Eee, korkmuştur **ya**, der misin, bulmuş gibisin. korkağını. Enlik (gülüp alay ederek) -Hey, neden kaplumbağa gibi kaldırdığın bu taşı kucaklıyorsun?”

- *Muxiyt suvıñ tereñi qorqınıştı ma, köke? Jaña anam qorıqtı ğoy?* (kalamger.kz). “- Okyanus suyunun derinliği seni korkutuyor mu kardeşim? Daha önce annem korkmuştu, **değil mi?**”

Alıs adamdar emespiz ğoy, nege öz qızımday körmeyin (İsabekov, 2/31). “(Birbirimize) uzak insanlar değiliz **değil mi**, niçin öz kızım gibi görmeyeyim”.

Umutpasam, atıñ Bağıyla ğoy, ä? (İsabekov, 2/17). “Unutmadıysam eğer, adın Bağıla **değil mi, hı?**

Jas kezinde adam bir januvardı emip öspese keyin tariyhşı bolmaydı ğoy deymen (İsabekov, 2/25). “Gençliğinde bir hayvan besleyip büyütmeyen biri, daha sonra tarihçi olamaz **ki** diyorum”.

– *Sen ötken sabaqqa kelmey qalıp ediñ ğoy, qanday taqırıp ötkenimizdi bilesiñ be?* (KQT, 2015: 71). “– Son derse gelmemiştin **ya**, hangi konuyu işlediğimizi biliyor musun?”

f. Rica etmek, istemek, yakarış, hoş görme, nazlandırma gibi anlamlar verir:

Bala neme, küni erteñ qolın qomşağa malıp otıratının bilmeydi ğoy (QÄTS, 2011/11: 37). “Çocuk işte, bir gün başına ne geleceğini bilemez **ki**”. (hoş görme, nazlandırma).

Ol äli jas qoy, köp nârseni tûsine bermeydi (kaz-tili.kz). “O henüz genç **ya**, pek çok şeyi anlayamıyor”. (hoş görme, nazlandırma).

Äy, Künikey-ay, sen bir janıp turğan otsiñ ğoy (JA, 2023: 99). “- Ah Künikey-ay, sen yanıp duran bir ateşsin **ya**”. (hoş görme, nazlandırma).

Oybay inişegim-ay, – dedi Qozaq – äli şiyki ökpe ekensiñ ğoy! (KTBM, 2014: 229). “Kozak: -Endişelenme küçük kardeşim, sen hala toy birisin **ki!** dedi”. (hoş görme, nazlandırma).

Äkesi “joq, uvayımdamay-aq qoy”, - degendey qızına küle qaradı (İsabekov, 2/6). “Babası: ‘Hayır, endişelenme **hele**’, der gibi kızına gülerek baktı”. (nazlandırma).

Erteñ äli avırıp tursañ, qosımşa sabaqqa kelmey-aq qoy (kaz-tili.kz). “Yarın hala hasta hissedersen, ek derslere gelmeye**bilirsin**”. (gelme lütfen / rica, istek).

Men sağan aytpa dep ayttım ğoy (kaz-tili.kz). “Sana söylememeni söylemiştim **ya**/rica etmiştim **ya**”. (rica, istek).

Almay-aq qoy, almasañ. (buketov.edu.kz). “Almayacaksanız **da** almayın”. (istek).

Seniñ mektepke baruvıñ kerek qoy (infourok.ru). “Okula gitmen gerekir **ya**”. (kesinlik yanında yakarış da var).

Bügin jañbır javğanda ğoy; Meniñ bul qılığımdı dostarım körmese ğoy (DŞQ, 2008: 42). “Bugün yağmur yağıyor **ya**, **keşke** arkadaşlarım beni bu halde görmeselerdi **ya**”. (dilek).

g. Hatırlatma anlamı verir:

Qasen, sen onı öz jeriñnen qazıp aldıñ ğoy (ertegiler.kz). “Kasen, sen onu kendi toprağından çıkardın **ya**”.

Onıñ üstine suv qubırı da bolğan ğoy. (KTBM, 2014: 386). “Ayrıca bir de su borusu vardı **ya**”.

Sizge qızmet etüvge ärqaşan dayın ekenimdi bilesiz ğoy (İsabekov, 2/11). “Her zaman size hizmet etmeye hazır olduğumu biliyorsunuz **ya**”.

Usaq minez adamnıñ jüykesin tozdırıp, tez qartaytatının bilesiñ ğoy (İsabekov, 2/85). “Küçük davranışların insanın sinirlerini yıprattığını ve insanı çabuk yaşlandırdığını biliyorsunuz **ya/mutlaka**”.

h. Özellikle şart ekiyle kurulan cümlelerde “keşke” anlamı verir:

70 jasında: – Ätteñ, äkem ömirde bolsa, äkemmen aqıldassam ğoy! (KQT, 2015: 146). “70 yaşında: – Ah, **keşke** babam hayatta olsaydı da ona danışabilseydim **ah!**”

Qazir demalis bolsa ğoy?! (ATÄ, 98). “Keşke tatil olsaydı şimdi?!”

Keyde, şirkin, sol sabaz qazir tirilip kelse ğoy deysiñ. (abai.kz). “Nerde, hey gidi, o babayığit şimdi dirilip de gelse **ya** dersin”.

Qısqa sözdiñ qunın, şirkin, osılay bilsek qoy. (massaget.kz). “Ah!, keşke sözün değerini, böyle bilseydik **ya**”.

i. Beğenmeme, küçümseme, kabullenmeme ifade eder:

Minaviñ üy emes, üyşik qoy! (KTBM, 2014: 328). “Bu bir ev değil, bir kulübecik **be!**”

Qaraydı da altınğa, / Qomsınadı «az ğoy» dep. (sozdikqor.kz). “Altına bakar da / “Azıcık **ya**” diye küçümser”.

Oquvğa alıp bara jatır ğoy şaması (İsabekov, 2/4). “Sanki okula gidiyormuş gibi”.

Seniñ aram köñiliñ endi mälüm boldı ğoy, - dedi ol ızağa buvlıǵıp (DŞQ, 2008: 42). “O öfkelenerek: “Senin kötü ruh halin şimdi ortaya çıktı **işte**” dedi.

j. Hayıflanma, üzülmeye anlamı katar:

Köp kün ketti ğoy sen ketkeli. (ATÄ, 106). “Sen gideli çok uzun zaman oldu **be**”.

Şıraǵım-av, sonşa qıynaldıñ ğoy (kaz-tili.kz). “Aman Allahım, ne kadar çok acı çekmişsin **ya**”.

Künim, dalada köp jürdiñ ğoy (ust.kz). “Canım, sen dışarıda çok kaldın **be**”.

Ay, Mäkis-ay, öleñim meniñ jelge ketip jür ğoy. (QQT-CC,1997: 210). “Ah Mäkis ah, benim şarkım boşuna gidiyor ya”.

-Bagıyla, artıq bolsa keşiriñiz, biraq meniñ ömirdegi ornım aqın-jazuvşılardı qanşalıqtı bilivime baylanıstı emes qoy deymın (İsabekova, 2/10). “-Bagıla, çok fazla olduysa kusura bakmayın, ama şunu söylemek istiyorum ki, hayattaki yerim şair ve yazarlar hakkında ne kadar bilgi sahibi olduğumla bağlantılı değil **ki**” diyorum”.

k. Tuhaf karşılama anlamını güçlendirir:

Oqıǵandardıñ üylengen de birtürli ğoy (QÄTS, 2011/4: 178). “Okumuşların evlenmesi de ilginç(**tir**)”.

Orısşa äzilder birtürli ğoy (threads.net). “Rusça şakalar tuhaftır”.

— *Davsıñ birtürli ğoy. Jayşılıq pa? – dedi Janna* (qazaqadebieti.kz). “Janna: - Sesin bir garip ya. İyi misin? dedi”.

Şınında birtürli ğoy, saxnanıñ öz erejesi bar (ulan.kazgazeta.kz). “Gerçekten çok ilginç**tir**, sahnenin kendine has kuralları var”.

Men kelmesem onıñ student boluvı da ğajap emes qoy (İsabekov, 2/34). “Ben gelmezsem onun öğrenci olmasına şaşmamalı **ki**”.

l. Özlem anlamını güçlendirir:

“Qaynım-av, seni de köretin kün boladı eken ğoy”,- dep jeñgesi qolın aljapqışına suvretti de, quşaqtasıp amandastı (İsabekov, 2/16). ““Kaynım ay, seni de göreceğimiz günler gelirmiş **ha**”, diyen yengesi onun ellerini avcuna alıp, sımsıkı sarılarak hal hatır soruştu”.

m. Kabullenme anlamı katar:

Biraq tabıǵat seni qalay jarattı, solay ömir süresin ğoy (İsabekov, 2/49). “Fakat tabiat seni nasıl yarattıysa öyle ömür sürmen **gerekir**”.

n. Sınırlama, ölçü belirleme anlamını kuvvetlendirir.

Eginniñ boları boldı ğoy, onan da şöpti aytsañsı. (QG, 2002: 514) “Ekin olacağı kadar oldu **ya**, o zaman ottan bahsetsene”.

o. Karşıtlık anlamı katar:

Men äli oquvdı tavısqam joq qoy, -dep Äbiş ävelde öz oyların jiya almay qaldı. (DŞQ, 2008: 42). “Abiş, ilk başta düşüncelerini toparlayamadı ve “Ben henüz okulumu bitirmedin **ki**” dedi.

p. Çözüm bulma anlamı katar:

Qazir kolhoz bar ğoy, vaqıtşa üyiniñ bir jağın berer (QQT, 1961: 376). “Şimdi **artık** kolhoz var, geçici olarak evinin bir kısmını verir”.

Toqaştan ol üşin aqı alğan joq qoy (QQT, 2008: 40). “Tokaş’tan bu sebeple bir hak almadı **ya**”.

q. Sevmeye, tahmin etme, canı acıma anlamları katar:

Äjem osındayda: "Ayağın taldı ğoy, otırsaysı, ağarğan işe misiñ? - dep şıday almay sarı tostağanğa ayran quyıp beretin (DŞQ, 1961: 376). Ninem: “Ayakların yoruldu **ya**, otursana, ayran içer misin?, diye sabredemeyip sarı kaseye ayran doldurdu.”

5. Sonuç

Qoy/ğoy sözcüğü, Kazak dil bilgisi ile ilgili eserlerde *kömekşi sözder* “yardımcı sözcükler” ve *şılavlar* “edatlar”ın alt gruplarında ele alınmakta, bir kısmında “*modaldik demevlikler*/modal özelliğindeki pekiştiriciler” içerisinde bir kısmında da “*naktılav demevlikler*/açıklayıcı pekiştiriciler” arasında incelenmektedir. Bu açıdan Türkiye gramerliliğindeki “kuvvetlendirme edatları” gibi ele alındıklarını söylemek mümkündür. Modal olarak kullanılan “qoy” ile enklitik olan “qoy/ğoy” arasında hem kullanıldıkları yerler hem de anlamları bakımından farklar vardır. Bu makalede modal olan “qoy” ve dilbilgiselleşen “qoy-” ele alınmamış, enklitik olarak kullanılan “qoy/ğoy” üzerinde durulmuştur ve bu incelemeye göre sonuç kısmı oluşturulmuştur.

Yazının başında da belirtildiği gibi birçok farklı terimle anılan “qoy/ğoy” sözcüğü, hem anlam hem de gramer açısından diğer sözcüklerden farklıdır, kendi başına bir cümle ögesi olamamakta, tek başına anlam ifade edememektedir. Bu açıdan edat ve bağlaçlara benzer. Eklere de benzeyen bu dil birliklerinin eklerle aralarında ses bilimsel farklılıklar bulunmaktadır. Diğer bir bakış açısıyla bu dil birlikleri, edatlar gibi isimle isim veya isimle fiil arasında var olan söz dizimi ile ilgili ilişkiyi ifade etmezler. Bağlama edatları gibi sözcüğü sözcüğe, cümleyi cümleye bağlama görevleri de yoktur. Onlar ardına eklendikleri sözcük grubu veya cümleye küçük, farklı ek anlam katarlar; bütün sözcük türleriyle birleşebilir, genellikle anlamı kuvvetlendirip pekiştirirler. Yazımızda incelediğimiz “qoy/ğoy” parçacığının diğerlerinden farkı genellikle cümlelerin sonunda yer alması ve bütün cümleye anlam bakımından katkı sağlamasıdır.

Bu dil birlikleri cümleden çıkarıldıklarında cümlede bir bozulma veya eksiklik söz konusu olmaz. Sadece cümleye kattıkları kuvvetlendirme, pekiştirme, sorgulama, sınırlama, küçümseme, kabullenme, hatırlatma, şüphe, vs. gibi anlam ayırt edicilikleri kaybolur.

Bu dil birliklerinin diğer bir özelliği de birbirinin yerine kullanılabilmeleleridir.

Enklitiklerin asıl işlevi, konuşmacının duygu, düşünce ve bakış açısını pekiştirmek, açıklamak, doğrulamak, küçümsemek, şüpheyle yaklaşmak veya sorgulamaktır. Cümle içinde bağımsız olan “qoy/ğoy” sözcüğü, sadece cümle sonunda kullanılarak cümleye pekiştirme, kuvvetlendirme, açıklama, şüphe, küçümseme, hayıflanma, üzüme, istek, rica, sorgulama, tahmin, varsayım, sevmeye, acıma gibi ek anlamlar katabilmektedir. Bu dil birliklerinin görevleri ve birbirlerinin yerine kullanılabilmeleleri bakımından işlevsel yapılar şeklinde değerlendirilmesi

daha mümkün görülmektedir. Ortaklaşan özelliklerinin de olması sebebiyle bu yapıların klitik mi, enklitik mi, edat mı yoksa işlevsel sözcükler mi olduğuna karar vermek konusunda sıkıntılar olduğu gibi, onları ifade eden terimlerde de farklı kabullerin olduğu görülmektedir.

“qoy/ğoy” enklitiği fiilin çekimli şekline, zarf-fiil, sıfat-fiil yapılarına ekleşip onların anlamlarına kesinleştirme, açıklama, çözümleme, kabul etme gibi anlamlar katar. Bu sözcük, “bar, joq, köp, mol, emes” gibi sözlerle birleşerek onlara bir olayı, durumu çözüme kavuşturma anlamını yükler. “qoy/ğoy” sözcüğünün açıklama, kesinleştirme, pekiştirme anlamı katması yanında makalede de gösterilen karara varma, karşıtlık, onaylama, beğenmeme, şüphelenme, kabul etmeme, kabullenme, hatırlatma, sevmeme, acıma, inanırlık, istek, dilek, vs. gibi anlamları da cümleye dâhil ettiği görülmektedir.

Bu dil birlikleri, konuşmaya dayalı yapılar olmaları sebebiyle genellikle metinlerdeki diyaloglarda görülmekte, lehçeler arasındaki aktarma çalışmalarında tam karşılıklarını bulmak güç olmaktadır. Bu açıdan bu tür sözcüklerin veya dil birliklerinin her Türk lehçesinde ele alınıp incelenmesi ve örnekler verilerek karşıladıkları anlamları gösteren sözlüklerinin oluşturulması metin aktarma zorluklarını aşmak açısından yararlı olacaktır.

Bu dil birliklerinden bazısında vurgusu yoktur. Vurgu, kendilerinden önceki hecede bulunur. Bazılarında ise kuvvetlendirme ve pekiştirme işlevi dolayısıyla vurgu bulunur. Qoy/ğoy sözcüğü genellikle vurgusuz olarak kullanılmaktadır. Pekiştirme ifadeleriyle birlikte kullanıldığında bazen vurgulu olarak da kullanıldığı görülmektedir.

Tek başlarına anlamları olmadığı için incelenen parçacıkların anlamı cümleye kattığı anlam üzerinden verilmiştir. Bu dil birliklerinin işlevlerinin tespit edilmesi ve sözcük grubuna veya cümleye kattıkları anlamın belirlenmesi lehçeler arası aktarmalarda katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

Abdraxmanov, R. X. ve Abılgaži, S. İ. (2022). Däyek qosalqılardıñ analitikalıq sözözgerim jasavdağı röli. *Qazaqstan Respublikası Bilim jäne Ğılım Ministrılgı “bolaşaq” akademiyası, “Zamanavi Älemdegi Ğılım men Bilim” Halıqaralıq ğılımiy-täjiriye belik konferantsiya materialdarı. Tom: 1, Qarağandı: Bolaşaq Baspa, s. 190-193. (ZÄGB)*

Aytbaev, D. T., Nısanbaeva, A. K. (?). *Ana Tili jäne Ädebiyet-1*. Taşkent. (ATÄ)

Ämirov, R. (1959). Jalğavlıqtardıñ Şıǵuv Tariyhı. *Qazaq Tili men Ädebiyeti*, No.7.

Barutçu Özönder, F. S. (2001). Türkçe Enklitik Edatlar Üzerine: çI/çU. *Kök Araştırmalar*. C: III, S. 2, s. 75–86.

Biray, N. (2008). Kazak Türkçesinde Sınırlandırma İşlevli Dil Birlikleri Üzerine: gana, qana, tek, -aq. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 8, s. 48–83.

Biray, N. (2009). Kazak Türkçesinde Modal Söz (Kelimenin Dokuzuncu Türü mü?). *Turkish Studies*. 4/3: 338-361.

Biray, N. (2013). Kazak Türkçesinde Enklitikler. *Prof. Dr. Leyla Karahan Armağanı*. Ankara: Akçağ Yay. s. 259-281.

Crystal, D. (1994). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Blackwell, Oxford.

Çağatay, S. (1978). Kazan Lehçesinde Bazı Tekitler. *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*. Ankara: AÜ DTCF Yayınları: s. 168-175.

Ercilasun, A. B. (2008). La Enklitiği ve Türkçede Bir “Pekiştirme Enklitiği” Teorisi. *Dil Araştırmaları*, C. 2, S. 2, s. 35-56.

Erdal, M. (2004). *A Grammar of Old Turkic*. Leiden: Brill.

Arğaliev, Q. S. (1012). *Qazaq Tiliniñ Orfografiyası men Puntuatsiyası*. Pavlador. (QTOP)

- Ersoy, H. (2011). Başkurt Türkçesinde Kiplik Parçacıkları. *Türkbilig*, S. 22, s. 43-56.
- Glossary of Linguistic Terms.* (07.08.2020). Erişim adresi <https://glossary.sil.org/term/clitic-grammar>
- Iskakov, A. (1991). *Qazirgi Qazaq Tili*. 2- basılımlı. Almatı: Ana Tili. **(QQT)**
- İpek, B. (2009). Divânü Lügâti't-Türk'te Geçen Enklitik Edatları. *Journal of Turkish Studies*, S. 4/3: s. 1199-1212.
- İsabekov D. (1991). "Qarğın" Romanı", *Tañdamalı Şığarmaları-II*. Almatı.
- Jağıparova M. (2015). *Käsibiy Qazaq Tili*. Astana. **(KQT)**
- Juvintaeva Z. N. (2013). *Söz Taptarınıñ Mätintüzimdik Stypatı*. Qarağandı: QarMU baspası.
- Karımşakova, A. T. (2016). Türk Tilderine Ortok Bölükçölördün Fonomorfologiyası cana Semantikası. *Nauka, Novie Tehnologii i İnnovatsii Kirgızstana*, S. 7, s. 291-295.
- Kaşgarlı, S. M. (2004). Uygur Türkçesinde la Edatı Üzerine, V. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II*. Ankara, s. 1731-1735.
- Qazaq Grammatikası- Fonetika, Söz Jasam, Morfologiya, Sintaksis* (2002). Astana. **(QG)**
- Qazaq Tiliniñ Grammatikası-I-Morfologiya* (1967). Almatı. **(QTG-I)**
- Ahanov, K.ve Ayğabilov, A. (1989). *Qazaq Tili-Morfologiya*. Almatı. **(QT-M)**
- Kerslake, C., Göksel, A. (2005). *Turkish: Comprehensive Grammar*. Routledge.
- Kılıç, F. (2016). Kırgız Türkçesinde da Parçacığının Kiplik İşlevleri, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 13/3, s. 286-303.
- Koca, S. (2018). Klitik Kavramı ve Türkçede Klitikler, *Dil Araştırmaları*, S. 23, s. 299-315.
- Kocasavaş, Y. (2003). Çağatay Metinlerinde Görülen LA Hakkında, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 242, s. 183-188.
- Korkmaz, Z. (1995). Türkçede ok/ök Pekiştirme (Intensivum) Edatı Üzerine. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar- I*, s. 98-109.
- Kornfilt, J. (1997), *Turkish*. London and New York.
- Musabaev, Ğ. (2014). *Qazaq Til Biliminiñ Mäseleleri*. Almatı: Halıqaralıq Qazaq Tili Qoğamı. **(KTBM)**
- Mustafaeva, B. (2008). *Demevlik Şılavlarıñ Qoldanılıvı*. Şımkent: Q.A.Yasavi Atındağı Halıqaralıq Qazaq-Türük Universiteti.
- Nalbant, M. V. (2004). Türkçe Enklitik Edatı La. V. *Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II*, s. 2157-2173.
- Önler, Z. (1996). Türkçede -la Zarf Eki. *Uluslararası Türk Dili Kongresi-1992*, s. 9-15.
- Öztürk, R. (2007). Özbek Türkçesinde Gına Morfemi. IV. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II (24-29 Eylül 2000)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. s. 1440-1447.
- Rasanen, M. (1957). *Materialien zur Morphologie der Türkischen Sprachen*. Helsinki.
- Sağımbay, J. (2023). Til Bilimindegi Jaña Paradigmalar Men Ädebiyettanuvdın Özekti Mäseleleri. *Asa körnekti qalamger, ağırtuvşı, pedagog, jurnaliyst Jüsipbek Aymavıtuınıñ 135-*

jıldığına oray «Alaş Ardaqtısı Jüsipbek Aymavıtulınıñ Ruvhaniy Murası: Ultıq İdeya, Mädeniyet Jäne Körkemdik Qundılıqtar» attı halıqaralıq ǵılımiy-praktikalıq konferentsiyasınıñ Ǵılımiy Maqalalar Jiynaǵı. Şımkent: Qazaqstan Respublikası Ǵılım jäne joǵarı bilim ministrliği Ö.Jänibekov atındaǵı Oñtüstik Qazaqstan pedagogikalıq universiteti. s. 57-64. (JA)

Salqınbay, A. B. (2020). *Qazaq Tili: Sözdik Quram, Sözjasam*. Almatı: El-Farabi atındaǵı Qazaq ultıq universiteti. (QT)

Sızdıqova, R. (2012). *Qazirgi Qazaq Tili Morfologiyası*. Almatı: Qazaqstan Respublikası Bilim Jäne Ǵılım Ministrliği.

Tölegenov, O. (1997). *Qazirgi Qazaq Tili – Jattıǵıvlar Jiynaǵı*. Almatı. (QQT-CC)

Trask, R. L. (1993). *A Dictionary of Grammatical Terms in Linguistics*. New York: Routledge.

Tulum, M. (1993). -La / -Le Ekine Dair. *TDED Dergisi*, XXVI, s. 157-164.

Tüymebaev, J. ve Saǵıdolla, G. (2016). *Qazaq jäne Türik Tilderiniñ Salıstırmalı-Sıypattamalı Grammatikası*. Almatı: Qazıǵurt.

Uzun, G. (2021). Kırgız Türkçesinde Parçacıkların İşlevleri. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. y. 9, S. 24, s. 84-103.

Ürkmez, E. K. (2019). *Kazak Türkçesinde Kiplik: Morfo-Sentaktik Semantik Bir Analiz*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

Üstüner, A. (2003). *Türkçede Pekiştirme*. Elazığ: Elazığ Fırat Üniversitesi Basımevi.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.

Örneklerin alındığı internet kaynakları

abai.kz (2025, 01 Şubat)

kaz-tili.kz (2025, 12 Şubat)

anatili.kazgazeta.kz (2025, 12 Şubat)

massaget.kz (2025, 08 Şubat)

buketov.edu.kz (2025, 11 Şubat)

sozdikqor.kz (2025, 11 Şubat)

ertegi.kz (2025, 12 Şubat)

threads.net (2025, 01 Şubat)

kalamger.kz (2025, 26 Ocak)

ulan.kazgazeta.kz (2025, 11 Şubat)

qazaqadebieti.kz (2025, 06 Şubat)

ust.kz (2025, 12 Şubat)

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

☒ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.